

Garbowska, Jadwiga

Wystawa Z dziejów złóż surowców mineralnych w Polsce Ludowej w Muzeum Ziemi PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 30/2, 429-431

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

oddziaływania na środowiska techniczne w kierunku budzenia zainteresowań historią techniki i przemysłu.

Charakteryzując ogólnie działalność Polskiego Towarzystwa Historii Techniki w pierwszym roku jego istnienia trzeba stwierdzić, że dała ona dobre podstawy dla działań w latach następnych.

Siedzibą Towarzystwa jest Muzeum Techniki w Warszawie (Pałac Kultury i Nauki).

Jerzy Jasiuk
(Warszawa)

WYSTAWA Z DZIEJÓW ZŁÓŻ SUROWCÓW MINERALNYCH W POLSCE LUDOWEJ W MUZEUM ZIEMI PAN

W związku z rocznicą 40-lecia PRL otwarto w lipcu 1984 r. w Muzeum Ziemi PAN wystawę *Z dziejów odkryć surowców mineralnych w Polsce Ludowej*. Ze względu na obszerny zakres problematyki surowcowej konieczne było skoncentrowanie się na wybranych zagadnieniach, akcentując tylko niektóre aspekty historii rozpoznania nagromadzeń złożonych, świadczące o osiągnięciach polskiej myśli geologicznej. Za reprezentatywne przykłady uznano odkrycia złóż: węgla kamiennego na Lubelszczyźnie; siarki w rejonie Tarnobrzegu; rud miedzi na Dolnym Śląsku i polimetalicznych rud żelaza w NE Polsce.

Poszukiwania złóż surowców mineralnych mają w Polsce długą tradycję, od czasów stanisławowskich zapisały piękną kartę w dziejach polskiej myśli geologicznej. Jednym z pierwszych inicjatorów i organizatorów badań geologicznych, prowadzonych m.in. pod kątem poszukiwań złóż, był Stanisław Staszic, który w swych wystąpieniach i rozprawach niejednokrotnie podkreślał znaczenie surowców dla rozwoju gospodarczego kraju, nawoływał do organizowania poszukiwań geologicznych i wykorzystywania ich efektów w celu ekonomicznego wzmocnienia kraju. Sądził też, że poznanie przyrody kraju i wzrost wiedzy o jego bogactwach naturalnych jest ważnym elementem wychowania patriotycznego młodzieży i konsolidacji narodu.

Autorzy wystawy uznali za słuszne podkreślenie tej odległej tradycji poszukiwań i badań geologicznych w Polsce, poświęcając pierwszą gablotę ekspozycji właśnie Stanisławowi Staszicowi. Umieszczono w niej m.in. egzemplarz pierwszego wydania pracy: *O ziemiородztwie Karpatów i innych gór i równi Polski* (1815), fragment staszicowskiej mapy geologicznej oraz fragment z jego przemówienia wygłoszonego na posiedzeniu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie w dniu 2.1.1812 r., poświęcony bogactwom naturalnym Polski.

Następne dwie gabloty zawierają informacje o złożach surowców mineralnych w Polsce, o ich rozmieszczeniu (ze szczególnym uwzględnieniem złóż odkrytych po 1945 r.), znaczeniu surowców w gospodarce narodowej oraz perspektywach dalszych poszukiwań. Podkreślono tu też rolę i udział Instytutu Geologicznego w powiększaniu wiedzy o bazie surowcowej kraju.

Wyodrębnione stoisko poświęcone zostało Lubelskiemu Zagłębiu Węglowemu. Zwrócono uwagę na fakt, że odkrycie węgla kamiennego na Lubelszczyźnie było konsekwencją badań geologicznych prowadzonych przez prof. dra Jana Samsonowicza w okresie międzywojennym na obszarze nadbużańskim, które doprowadziły do odkrycia tam karbonu produktywnego (obecnie Zagłębie Lwowsko-Wołyńskie). Jego rozważania o możliwości występowania karbonu produktywnego na Lubelszczyźnie, na większych głębokościach, stały się bodźcem do rozpoczęcia przez Instytut Geologiczny w latach 1954—61 szeregu głębokich wierceń, które potwierdziły te przypuszczenia. Na podstawie danych uzyskanych z tych

wierceń powstał w 1964 r. projekt kompleksowych poszukiwań węgla kamiennego na Lubelszczyźnie. Efektem wieloletnich prac, prowadzonych przez Instytut Geologiczny, było udokumentowanie złoża o zasobach 11.1 miliarda ton na powierzchni 642 km² (zasoby obszarów perspektywicznych o powierzchni 5850 km² szacowane są na 56.1 mld ton). W 1975 r. rozpoczęto w Lubelskim Zagłębiu Węglowym budowę pierwszej kopalni pilotowo-wydobywczej w Bogdanie. Pierwszemu szybowi tej kopalni nadano imię Jana Samsonowicza — odkrywcy nadbużańskiego karbonu produktywnego. Z wystawionych materiałów na uwagę zasługują: notatnik terenowy J. Samsonowicza z opisem wiercenia Tartaków, w którym w 1938 r. po raz pierwszy stwierdzono typowe utwory karbońskie ze śladami węgla oraz opracowania poświęcone stratygrafii i petrografii karbonu lubelskiego i nadbużańskiego.

Kolejne stoiska zawierają materiały dotyczące tarnobrzeskich złóż siarki rodzimej. Odkrycie w 1953 r. pierwszego złoża siarki w rejonie Tarnobrzegu przez zespół pracowników Instytutu Geologicznego pod kierunkiem Stanisława Pawłowskiego należy do najpoważniejszych osiągnięć geologii polskiej. Prace geologiczne, prowadzone tu od 1956 r., doprowadziły do odkrycia i udokumentowania w N strefie zapadliska przedkarpackiego na obszarze około 100 km² 13 bogatych złóż siarki rodzimej. Skalami macierzystymi siarki rodzimej są mioceńskie gipsy i anhydryty, które w wyniku procesów biochemicznych uległy przemianom w wapień siarkonośny. Siarka rodzima występuje w postaci skrytokrystalicznej i krystalicznej. Średnia miąższość złoża wynosi około 15 m, a średnia zawartość siarki w rudzie około 27%. O randze odkrycia świadczy fakt, że na obszarze tarnobrzeskim skupia się około 80% udokumentowanych polskich zasobów siarki. Dodać należy, że pod względem zasobów siarki Polska zajmuje pierwsze miejsce w Europie i trzecie na świecie. Wśród wystawionych materiałów są m.in. opracowania S. Pawłowskiego poświęcone geologii tego obszaru i historii odkrycia siarki, okazy siarki z eksploatowanych złóż oraz bardzo ciekawa kolekcja medali okolicznościowych — wybitych z siarki tarnobrzeskiej — ze zbiorów T. Osмоłskiego.

Dalsza część ekspozycji poświęcona jest bogatym złożom miedzi odkrytym w 1957 r. przez zespół pracowników Instytutu Geologicznego pod kierunkiem Jana Wyżykowskiego na obszarze monokliny przedsudeckiej w rejonie Lubin — Sieroszowice. Prace poszukiwawcze rozpoczęto w 1953 r., dokumentacja ukończona została w 1959 r. Dolnośląskie złożo miedzi występuje w osadach cechsztynu — w piaskowcach, rudonośnych łupkach ilasto-marglistych o najwyższej, dochodzącej do kilkunastu procent koncentracji miedzi i w wapieniach dolomitycznych. Grubość okruszczowanego bilansowego pokładu waha się od 2 do 4 m, a średnia zawartość miedzi sięga 2%. Ruda jest polimetaliczna i obok związków miedzi (chalkozyn, chalkopiryt, bornit i inne) zawiera podwyższone ilości ołowiu, cynku, srebra, kobaltu, molibdenu, wanadu, selenu i innych pierwiastków śladowych i rozproszonych. Geneza rud miedzi nie została dotychczas jednoznacznie wyjaśniona, istnieje wiele poglądów i hipotez na ten temat. Pochodzenie miedzi należy prawdopodobnie wiązać z hydrotermami i ekshalacjami podmorskimi, dostarczającymi związki miedzi do morza cechsztyńskiego. Pod względem zasobów miedzi Polska zajmuje obecnie szóste miejsce w świecie.

Intensywny rozwój kopalnictwa miedziowego na obszarze dolnośląskim datuje się od 1969 r. Obecnie czynne są trzy kopalnie: „Lubin”, „Polkowice” i „Rudna”, a w budowie znajduje się kopalnia „Sieroszowice”.

Wśród eksponowanych materiałów na szczególną uwagę zasługują materiały archiwalne udostępnione przez Instytut Geologiczny: profil otworu i fragment rdzenia wiertniczego Sieroszowice S-1, pierwszego, w którym stwierdzono

w 1957 r. miedź; dokumentacja złoża rud miedzi Siersoszowice-Lubin z 1959 r. wykonana przez J. Wyżykowskiego; mapa geologiczna niecki śródsudeckiej ze znanymi wystąpieniami miedzi, wykonana przez J. Wyżykowskiego w 1957 r. oraz zdjęcia i dyplomy związane z osobą odkrywcy złoża — Jana Wyżykowskiego. Ponadto wystawiono ciekawe okazy geologiczne obrazujące okruszczowanie łupków i piaskowców z kopalń „Lubin” i „Rudna”.

Ostatnie dwa stoiska ekspozycji poświęcone są polimetalicznym złożom rud żelaza w NE Polsce. Odkrycie w 1962 r. rud ilmenitowo-magnetytowych w rejonie Krzemianka przez zespół pracowników Instytutu Geologicznego pod kierunkiem Jerzego Znoski, otworzyło nowe perspektywy na zaspokojenie zapotrzebowania Polski na żelazo. Podstawą odkrycia były badania geofizyczne prowadzone w latach 50-tych przez Instytut Geologiczny, które ujawniły charakterystyczny zespół anomalii magnetycznych i grawimetrycznych w NE Polsce. Intensyfikację prac geologicznych spowodowało odwiercenie w 1962 r. w otworze Krzemianka IG-1 kompleksu norytowo-anortozytowego zawierającego wysoko procentową rudę żelaza — magnetyt wanado- i tytanośny. W latach 1963—73 na podstawie uzyskanych materiałów wiertniczych została opracowana pod kierunkiem Mariana Subiety dokumentacja złoża Krzemianka. Rudy żelaza tworzą wśród norytów i anortozytów suwalskiej makrostruktury magmowej soczewy o grubości dziesiątków metrów na głębokości poniżej 850 m. Złoża mają charakter gniazdowy. Są to rudy polimetaliczne, zawierające obok magnetytu tytan, wanad oraz towarzyszące — miedź i nikiel. Genetycznie złożo rud suwalskich związane jest z pierwotnym źródłem koncentracji metali wśród skał prekambryjskich platformy wschodnio-europejskiej. Udokumentowane zasoby złoża Krzemianka uzasadniają zainteresowanie tym obiektem górnictwa i przemysłu. Suwalska makrostruktura magmowa jest dotychczas jedyną, zawierającą stwierdzone przemysłowe złoża rud żelaza. Istnieją realne szanse udokumentowania podobnego typu rud na innych anomaljach tej struktury oraz na makrostrukturze anortozytowej — masywie kętrzyńskim.

Wśród wystawionych materiałów szczególnie ciekawe są materiały archiwalne, udostępnione przez Instytut Geologiczny: dokumentacja geologiczna pierwszego głębokiego wiercenia Suwałki (Szlinokiemie) IG-1, opracowana w 1956 r. przez J. Znoskę; projekt robót geologicznych dla obszaru NE Polski, opracowany przez J. Znoskę; regionalne zdjęcie magnetyczne Białostoczczyzny i Mazur; mapa podłoża krystalicznego na obszarze NE Polski wg. A. Dąbrowskiego i K. Karaczuna, wykonana przez J. Znoskę; raport J. Znoski z dnia 31.9.1964 r. o odkryciu złoża rudy tytano-magnetytu Krzemianka oraz fragment rdzenia wiertniczego z otworu Krzemianka IG-1.

Ekspozycja została przygotowana przez zespół pracowników Muzeum Ziemi z Działów: Historii Nauk Geologicznych i Archiwum, Zbiorów, Popularyzacji. Jej celem zasadniczym jest zwrócenie uwagi zwiedzających na niektóre, rzadko podnoszone, aspekty historyczne rozwoju polskiej myśli geologicznej w okresie powojennym, dzięki której dokonano tak istotnych nowych odkryć wzbogacających zasoby surowców mineralnych w Polsce Ludowej.

Jadwiga Garbowska
(Warszawa)

PROBLEMATYKA HISTORYCZNA NA XII NAUKOWYM ZJEŹDZIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA FARMACEUTYCZNEGO

Wybranie Krakowa na miejsce XII Naukowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, który odbył się w dniach 16—18 września 1983 r., nie było przypadkowe. Miało uświetnić 200-lecie studiów farmaceutycznych w Krakowie,